

STEPHEN FRY

Troja

ÖVERSÄTTNING EVA JOHANSSON

ALBERT BONNIERS FÖRLAG

Alla citat ur *Iliaden* är från Ingvar Björkesons översättning, Natur och Kultur 1999.

Citatet ur Thomas Brownes *Gravurnor* är översatt av Arne Melberg, Atlantis 2020.

Citatet ur *Fortsättning af Iliaden i 14 sånger* av Quintus Smyrnaeus är översatt av C. A. Melander, Almqvist & Wiksell 1899-1903.

Tack till Johan Wollin för översättning av citatet från Nikandros.

Citatet ur William Shakespeares *Henry VI del 1–3* är översatt av Allan Bergstrand, Rabén & Sjögren 1977.

Albert Bonniers Förlag
Box 3159, 103 63 Stockholm
www.albertbonniersforlag.se
info@albertbonniers.se

ISBN 978-91-0-081478-6

COPYRIGHT © Stephen Fry, 2020

ORIGINALET TITEL *Troy*

ÖVERSÄTTNING Eva Johansson

OMSLAG © Sarah Young, Getty Images och Shutterstock,
svensk bearbetning av Ingrediensen AB

FÖRSTA TRYCKNINGEN

TRYCK ScandBook, EU 2026

INNEHÅLL

<i>Inledande kommentar</i>	7
<i>Karta: Trojas värld</i>	8
<i>Olympiernas släkträd</i>	11
<i>Tidslinje</i>	12
Det föll från himlen	15
Räddning och ödeläggelse	27
Ilion	147
Varning för greker ...	263
Slutet	291
Appendix	303
<i>Rollista</i>	319
<i>Bildkällor</i>	341
<i>Författarens tack</i>	345
<i>Register</i>	347

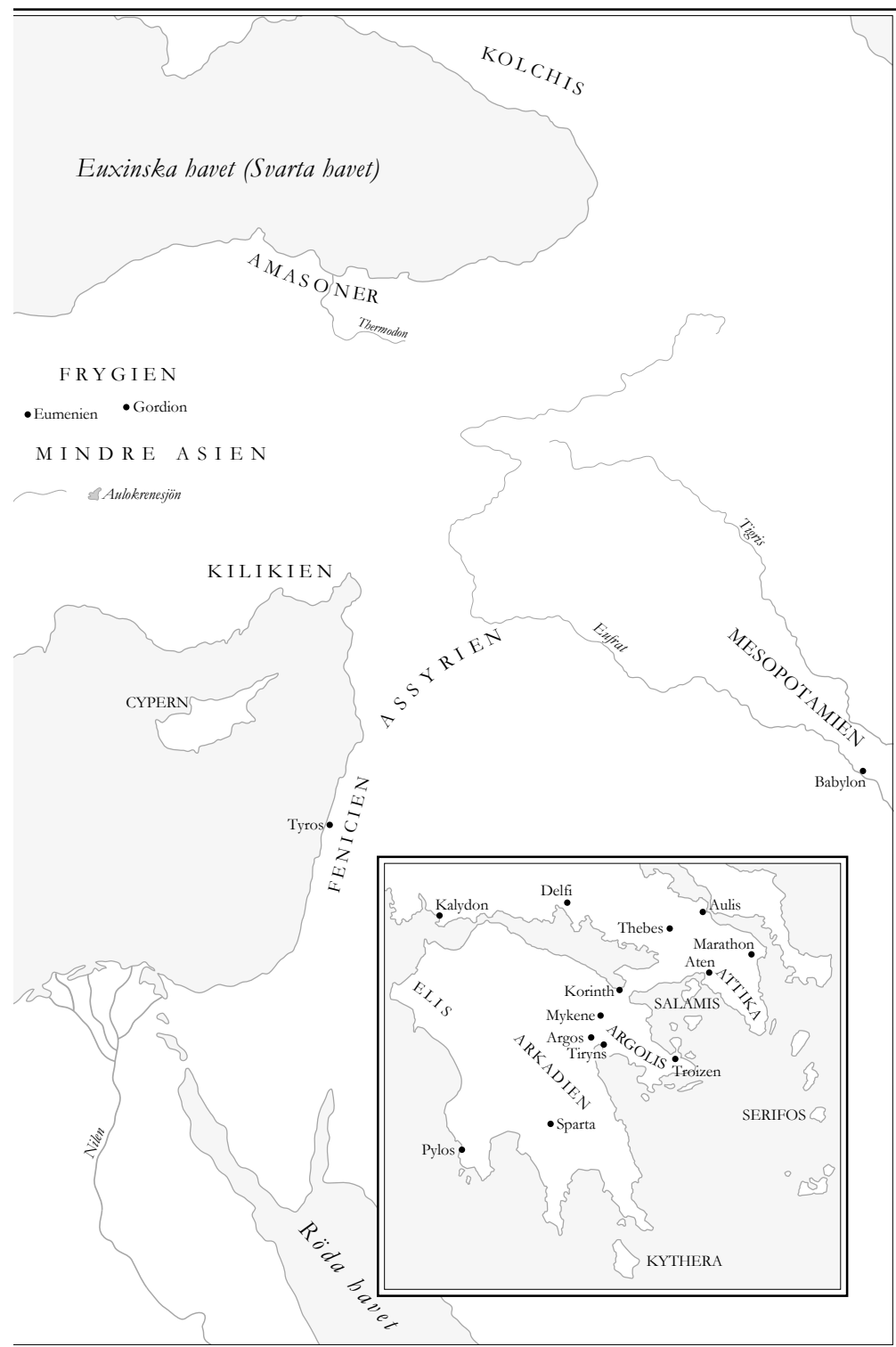
INLEDANDE KOMMENTAR

Gudarnas och människornas tillblivelse och utveckling är temat för min bok *Mythos*, vars uppföljare *Heroes* skildrar de fantastiska bedrifter och stordåd som dödliga hjältar som till exempel Perseus, Herakles, Jason och Theseus utförde. Du måste inte ha läst de böckerna för att ha behållning av *Troja*, och inga förkunskaper om den grekiska mytologin förutsätts eller krävs innan du tar dig an den. Som jag till och från kommer att påminna om, framför allt tidigt i boken, ska du inte för en sekund tänka att du behöver komma ihåg alla namn, platser och släktband. För att ge lite bakgrund beskriver jag dock grundandet av flera olika dynastier och kungariket, men jag försäkrar att när vi kommer till den centrala berättelsen förvandlas de olika trådarna från en härva till en gobeläng. Ett appendix i två delar tar sig an frågan om hur mycket av det som följer är historia och hur mycket som är myt.

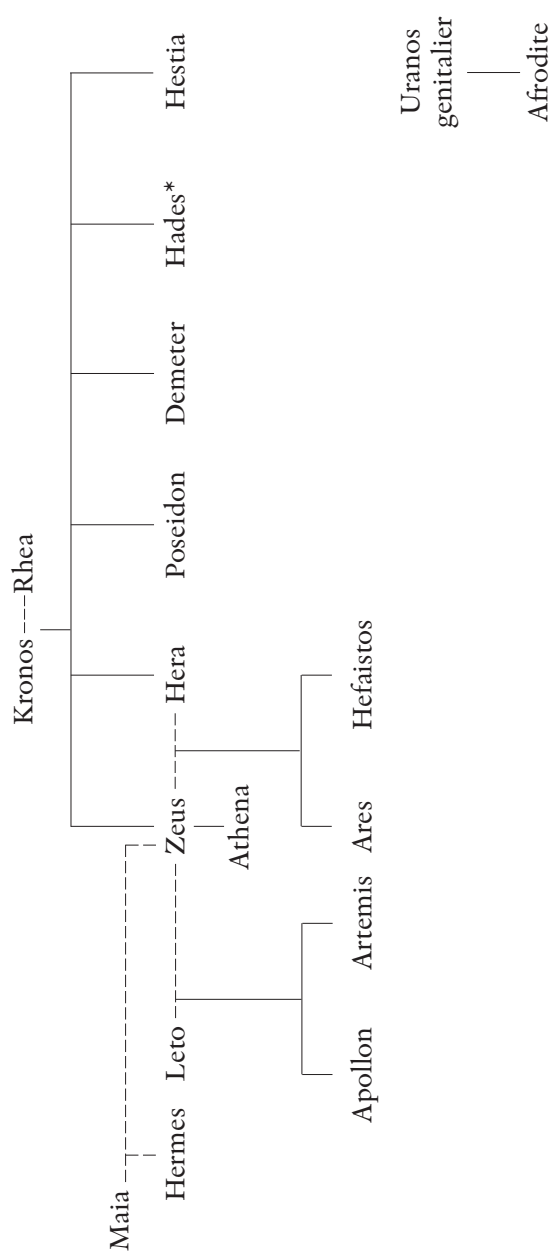

Hesperidernas trädgård

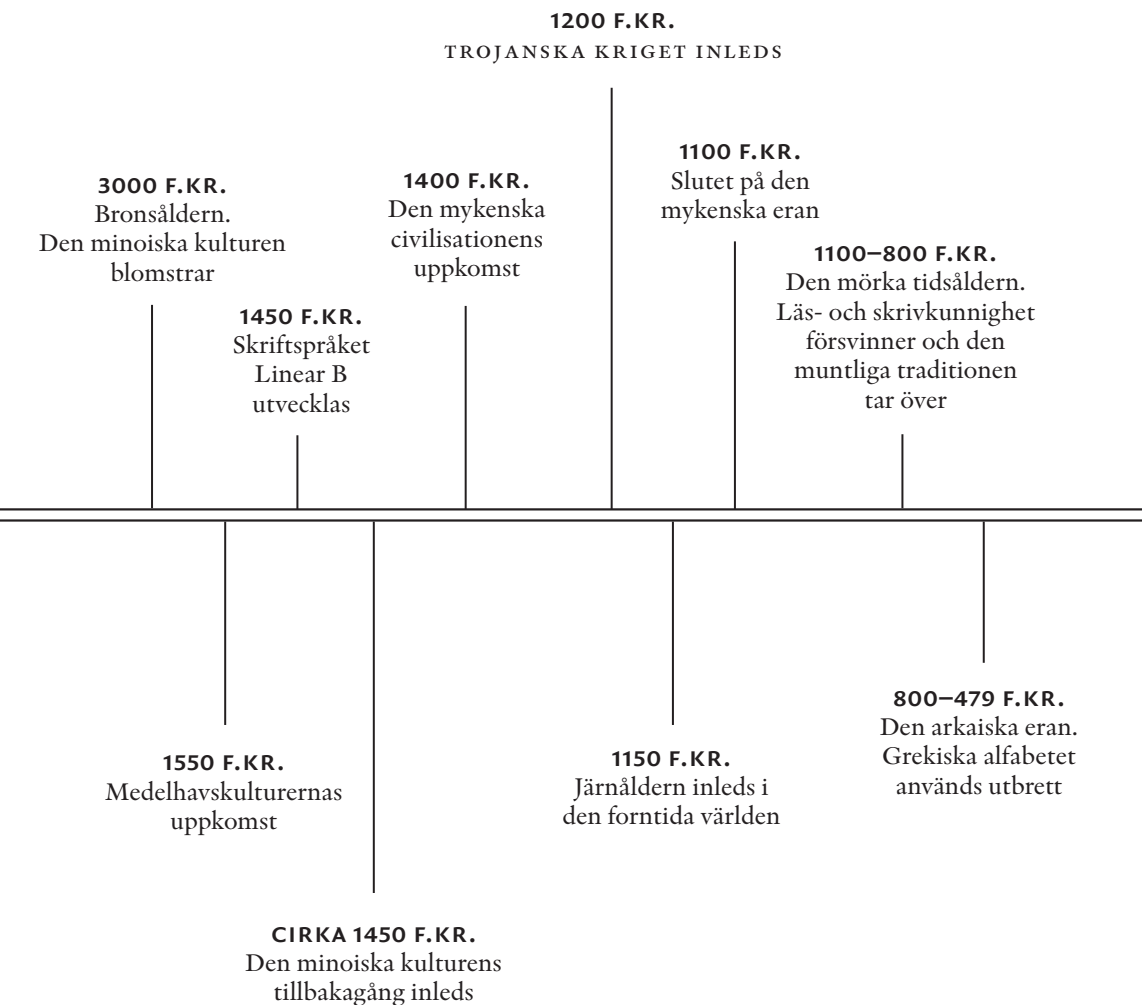
TROJAS
VÄRLD

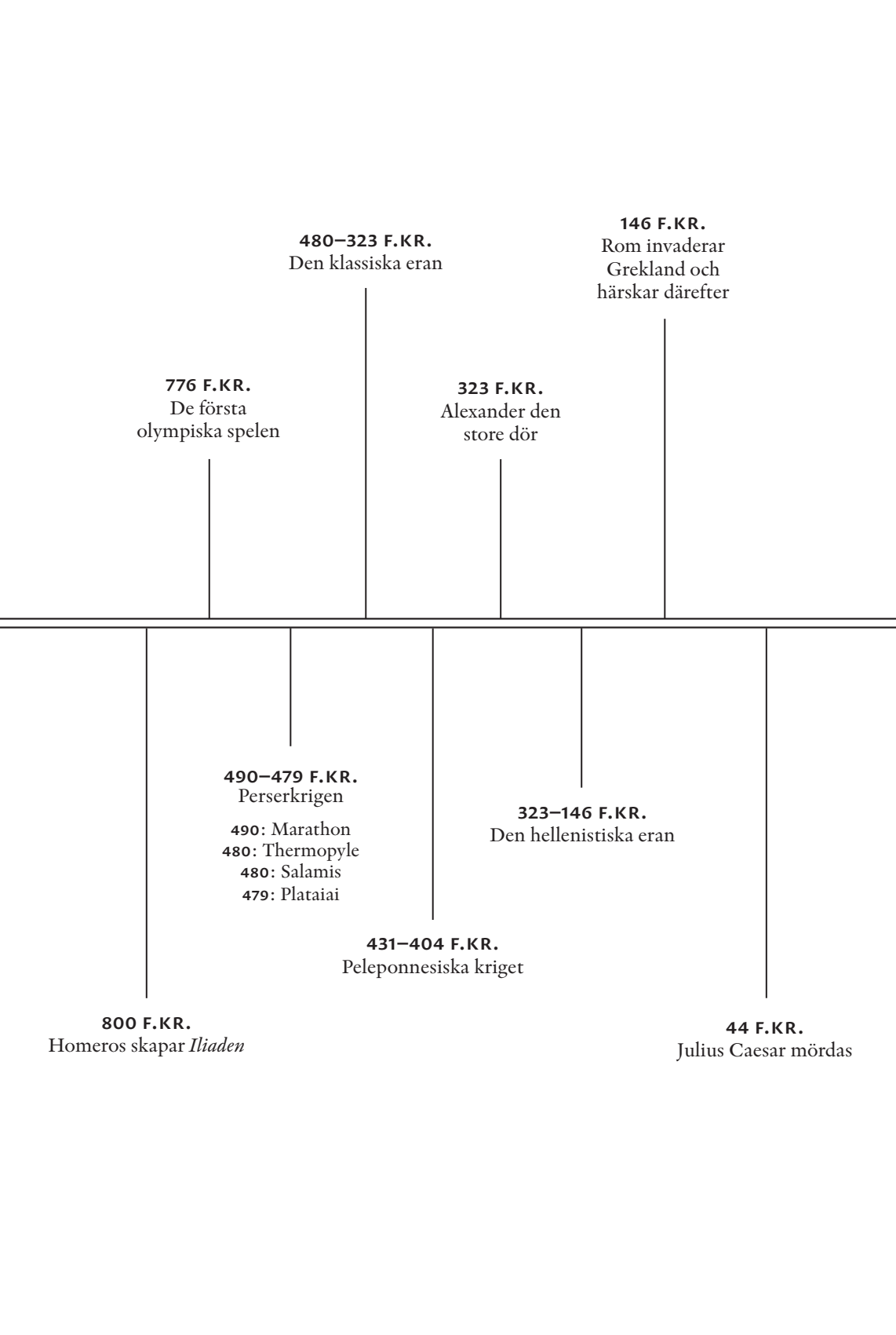

Olympierna

* Hades räknas formellt sett inte till olympierna eftersom han alltid vistades i underjorden.

DET FÖLL FRÅN HIMLEN

Troja. Det mest makalösa kungariket i hela världen. Egeiska havets juvel. Glittrande Ilion, staden som uppstod och föll inte bara en utan två gånger. Vaktpost över trafiken till och från det barbariska österlandet. Guldets och hästarnas rike. Sträng fostrare av profeter, prinsar, hjältar, krigare och poeter. Under beskydd av ARES, ARTEMIS, APOLLON och AFRODITE stod hon i årtal som förebilden för allt som kan uppnås i krig och fred, handel och fördrag, kärlek och konst, statsmannaskap, gudfruktighet och samhällelig harmoni. När hon föll uppstod ett hål i människans värld som kanske aldrig kommer att fyllas, annat än i minnet. Poeter måste sjunga berättelsen om och om igen, föra den vidare från generation till generation, ty om vi förlorar Troja förlorar vi en del av oss själva.

För att förstå Trojas fall måste vi förstå hur allt började. Bakgrunden till vår berättelse har många vändningar. Mängder av platsnamn, personer och släkter dyker upp och försvinner. Det är inte nödvändigt att komma ihåg varje namn, varje släktband och äktenskap, varje kungarike och provins. Berättelsen kommer att utkristallisera sig, de viktiga namnen kommer att fastna, det lovar jag.

Allting, inklusive Troja, börjar och slutar med ZEUS, gudarnas konung, Olympens härskare, Åskguden, Molnscockaren och Stormbringaren.

För länge, länge sedan, nästan före den mänskliga historiens gryning, hade Zeus ett förhållande med Elektra, Atlas och nymfen Pleiones vackra dotter. Elektra fick en son med Zeus, DARDANOS, som genomkorsade Grekland och Egeiska havets övärld på jakt efter en plats där han kunde grunda och utveckla en egen dynasti. Han landsteg till slut på joniska kusten. Om du aldrig har besökt Jonien ska du veta att det är landområdet öster om Egeiska havet, i det som tidigare kallades Mindre Asien men som vi idag känner som det turkiska Anatolien. Där låg de mäktiga kungarikena Frygien och Lydien, men de var redan erövrade så Dardanos slog sig ner i norr, på udden nedanför Hellesponten, sundet där Helle föll från den gyllene vädurens rygg. Många år senare skulle JASON segla genom Hellesponten för att söka efter vädurens gyllene skinn. Och den förälskade Leander skulle varje natt simma över Hellesponten för att vara tillsammans med Hero, sin älskade.¹

Staden som Dardanos anlade gavs med föga fantasi och än mindre blygsamhet namnet Dardanos, medan hela kungariket fick heta Dardanien.² Efter att rikets grundare dog blev Ilos kung, den äldste av hans tre söner – men han dog barnlös och tronen ärvdes av hans bror, mellansonen ERICHTONIOS.³

Erichtonios regeringstid blev fredlig och blomstrande. I lä av

1 Tragedin om Hero och Leander återfinns i *Mythos* (sidan 371). Längre fram i historien blev samma sund, som idag kallas Dardanellerna efter Dardanos, skådeplats för fruktansvärda strider i och omkring den stad på halvön som grekerna kallade *Kalli Polis* (Vackra staden), ett namn som med tiden förvandlades till Gallipoli.

2 I vissa versioner annekterade, absorberade eller till och med invaderade Dardanos ett redan befintligt kungarike som hade grundats av kung Teukros, son till flodguden SKAMANDER och oreaden, eller bergnymfen, Idaia. Denna Teukros ska inte förväxlas med den bågskytt med samma namn som vi kommer att möta längre fram. I senare diktning och krönikor kallas trojanerna ibland för teukrer.

3 Den yngste av Dardanos tre söner, Idaios, gav sitt namn till berget Ida, den högsta toppen söder om Dardanien.

berget Ida försågs riket med vatten av de välvilliga flodgudarna Simoeis och Skamander, som välsignade Dardanien med rik bördighet. Erichtonios kom att bli den mest förmögne mannen i den kända världen, berömd för sina tretusen ston och deras oräkneliga föl. Boreas, nordanvinden, tog en vildhingsts hamn och gav genom att befrukta stona i Erichtonios hjord upphov till en enastående hästras. Dess unghästar var så graciösa och snabbfotade att de kunde galoppa genom ett sädesfält utan att kröka en enda stjälk. Påstås det.

Hästar och rikedom: när vi talar om Troja kommer vi ständigt in på underbara hästar och gränslös rikedom.

GRUNDARNA

När Erichtonios dog efterträddes han av sin son TROS. Tros hade en dotter, Kleopatra, och tre söner, ILOS (uppkallad efter sin gammelfarbror), Assarakos och GANYMEDES. Historien om prins Ganymedes är väl känd. Han var så underskön att självaste Zeus greps av obetvinglig passion för honom. I form av en örn svepte guden ner och flög upp med pojken till Olympen, där han tjänade som Zeus gunstling, älskare och munsänk. För att kompensera Tros för förlusten av sonen skickade Zeus HERMES till honom med en gåva – två gudomliga hästar, så flinka och lätta att de kunde galoppa över vatten. Tros lät sig tröstas av dessa magiska djur och av Hermes försäkran om att Ganymedes nu var – och per definition alltid skulle vara – odödlig.¹

Det var Ganymedes bror, prins Ilos, som grundade den nya stad som till Tros ära skulle få namnet Troja. Han vann en brott-

1 Munsänk lever faktiskt *två* odödliga liv på natthimlen: som konstellationen Vattumannen och som måne till sin älskare Jupiter (alla planeter bär gudarnas latinska namn).

ningsmatch i de frygiska spelen där priset var femtio ynglingar och femtio jungfrur, men – viktigast av allt – en kviga. En mycket speciell kviga, som ett orakel uppmanade Ilos att använda för att grunda en stad.

”Var hon än lägger sig ner ska du bygga.”

Om Ilos hade hört historien om Kadmos – och vem hade inte det? – hade han vetat att Kadmos och Harmonia i enlighet med ett orakels instruktioner hade följt efter en ko och väntat på att hon lade sig ner som tecken på var de skulle bygga det som skulle bli Thebes, Greklands första stora stadsstat. Vi må tycka att bruket att låta kor avgöra var en stad ska byggas förefaller slumpmässigt och bisarrt, men om vi tänker efter inser vi att det trots allt inte är så konstigt. Där man vill anlägga en stad måste det finnas riklig tillgång på kött, mjölk, läder och ost för dess invånare. För att inte tala om starka dragdjur – oxar som kan plöja fälten och dra kärror. Om en ko blir tillräckligt betagen av en trakt för att tycka att det är en bra plats att lägga sig ner på, så är det värt att ta ad notam. I vilket fall som helst följde Ilos gladeligen sin kviga hela vägen från Frygien till Troas,¹ förbi Idas sluttningar och ut på Dardaniens vidsträckta slättland, och det var där, inte långt från där hans farfarsfars första stad Dardanos hade byggts, som kvigan slutligen lade sig ner.

Ilos såg sig omkring. Det var en fin plats för en ny stad. I söder reste sig Idas bergsmassiv och en bit norrut låg Hellesponten. I väster skymtade Egeiska havets blå vatten och genom den gröna bördiga slätten slingrade floderna Simoeis och Skamander.

Ilos föll på knä och bad till gudarna om ett tecken på att han inte hade misstagit sig. Till svar föll ett snidat träföremål ögonblickligen ner från himlen och landade vid hans fötter i ett väldigt

1 Till Tros ära började nu även hela halvön benämnas Troas.

dammoln. Det var ungefär lika långt som ett tioårigt barn¹ och föreställde PALLAS ATHENA. I ena handen höll hon ett spjut och i den andra en slända och en spinnkäpp, symboler för krig respektive fred, de områden som den gråögda gudinnan styrde över.

Vid anblicken av ett så heligt föremål blev Ilos omedelbart blind. Men han visste tillräckligt om olympierna för att inte drabbas av panik. Han föll återigen på knä och riktade tacksägelseböner mot himlen. Efter en veckas enveten tillbedjan fick han synen tillbaka. Fylld av återuppväckt entusiasm och glöd började han genast staka ut grunden till sin nya stad. Gatorna lät han stråla ut likt ekrarna i ett hjul från ett centralt beläget tempel som han tillägnade Athena. I templets allra heligaste innersta rum placerade han träfiguren av Pallas Athena som hade fallit från himlen: *xoanon*, Trojas talisman, symbolen och garantin för stadens gudomliga status. Så länge denna heliga talisman vilade ostörd där skulle Troja fortleva och blomstra. Så trodde Ilos och så trodde även människorna som strömmade till för att hjälpa honom att bygga och befolka den nya staden. De kallade träfiguren PALLADION, och efter Ilos far Tros gav de staden och sig själva de nya namnen Troja och trojaner.

Där har vi alltså grundarna, från Dardanos till hans söner Ilos den förste och Erichtonios, vars son Tros blev far till Ilos den andre, efter vilken Troja även kallas Ilion.²

FÖRBANNELSER

Det fanns ytterligare en kunglig släkt i Jonien som vi bör känna till: dess betydelse kan svårligen överdrivas. Du kanske redan har

1 Tre antika grekiska alnar, motsvarande ungefär 137 centimeter. Ett rituellt träföremål av det här slaget, snidat i form av en gudom (oftast en gudinna), kallades en *xoanon*.

2 Därav namnet på Homeros episka diktverk *Iliaden*.

hört berättelsen om kung TANTALOS som regerade i Lydien, ett kungarike söder om Troja. Tantalos gjorde en stuvning av sin son PELOPS och ställde fram den för olympierna.¹ Unge Pelops blev dock sammanfogad och återuppväckt av gudarna och växte upp till en stilig och populär prins och älskare till POSEIDON, som gav honom en stridsvagn dragen av bevingade hästar. Denna stridsvagn ledde till en förbannelse som ledde till ... som ledde till nästan allt ...

Ilos hade blivit lika upprörd som alla andra av Tantalos fördärvlighet, tillräckligt upprörd för att fördriva honom från regionen med vapenmakt. Man kunde ju tro att Pelops inte skulle ha något att invända mot faderns fördrivning – Tantalos hade trots allt slaktat honom, sin egen son, styckat honom och serverat honom i en frikassé som han bjöd gudarna på – men långt därifrån. Så snart Pelops hade nått mogen ålder samlade han ihop en här och anföll Ilos, men han besegrades enkelt i striden. Pelops lämnade Jonien och slog sig slutligen ner på en plats långt västerut, en halvö på det grekiska fastlandet som efter honom kallas Peloponnesos än i denna dag. På denna remarkabla plats uppstod legendariska kungariket och städer som Sparta, Mykene, Korinth, Epidauros, Troizen, Argos och Pisa. Detta Pisa är förstås inte den italienska hemvisten för det lutande tornet, utan en grekisk stadsstat som vid tiden för Pelops ankomst styrdes av kung OINOMAIOS, son till krigsguden Ares.

Oinomaos hade en dotter, HIPPODAMEIA, vars skönhet och kungliga börd lockade många friare. Kungen var rädd för en profetia som förespådde att han skulle dödas av sin svärson. På den tiden fanns inga nunnekloster som man kunde stänga in

1 Zeus straffade Tantalos med eviga plågor i form av hunger och törst i underjorden, där vatten och frukt ständigt hölls precis utom räckhåll för honom, något som gett upphov till uttrycket ”att lida tantali kval”. Se *Mythos*, sidan 276.

sina döttrar i, så han provade ett annat sätt att se till att hon alltid skulle förbli ogift – han förkunnade att Hippodameias hand bara kunde vinnas av en man som kunde besegra honom i kappkörning. Det fanns en hake: priset för en seger må ha varit att gifta sig med Hippodameia, men vid en *förlust* måste friaren plikta med sitt liv. Oinomaos trodde inte att det fanns någon som var bättre på kappkörning än han i hela världen; följaktligen var han övertygad om att hans dotter aldrig skulle gifta sig och ge honom den svärson som profetian hade fått honom att frukta. Trots Oinomaos makalösa rykte som oslagbar och den drastiska kostnaden om man förlorade tävlingen antog arton modiga män utmaningen. Hippodameias skönhet var stor och utsikten att vinna henne och den rika stadsstaten Pisa var frestande. Arton män hade tävlat mot Oinomaos och arton hade förlorat; deras huvuden, i varierande stadier av förruttnelse, prydde stolparna som omgav hippodromen.

När Pelops, utkastad från sitt hemland Lydien, anlände till Pisa slogs han omedelbart av Hippodameias skönhet. Även om han trodde på sin egen skicklighet som vagnförare tyckte han att det vore klokt att vända sig till sin tidigare älskare Poseidon. Ur vågorna skickade havets och hästarnas gud gladeligen upp en vagn och två bevingade springare med enastående styrka och snabbhet. För att riktigt vara på den säkra sidan mutade Pelops Oinomaos körsven MYRTILOS, son till Hermes, som lovade hjälpa honom att vinna. Motiverad av löftet om halva Oinomaos kungarike och en natt med Hippodameia (som även han var förälskad i) smög Myrtilos in i stallet natten före tävlingen och bytte ut bronssprintarna som höll hjulaxeln i Oinomaos vagn på plats mot sprintar gjorda av bivax.

När loppet inleddes följande dag tog unge Pelops snabbt ledningen, men så stor var Oinomaos skicklighet att han snart började komma ikapp. Han var på väg att köra om Pelops när vaxsprintarna

släppte. Hjulen flög från vagnen och Oinomaos släpades till en blodig död under sitt eget spann.

Myrtilos gick för att utkräva det han såg som sin rättmätiga belöning – en natt med Hippodameia – men hon sprang och klagade hos Pelops, som störtade Myrtilos från en klippa ner i havet. Medan den drunknande Myrtilos kämpade i vattnet förbannade han Pelops och alla hans ättlingar.

Myrtilos är inte den mest välkända av grekiska hjältar. Men den del av Egeiska havet där han drunknade kallas fortfarande Myrtoiska havet. I långliga tider förrättade lokalbefolkningen årliga offer till Myrtilos i templet som helgats åt hans far Hermes och där hans kropp låg balsamerad efter hans död. All denna hängivenhet för en svag och lysten man som lät sig mutas och orsakade sin egen kungs död.

Men förbannelsen över Pelops ... Den förbannelsen är viktig. För Pelops och Hippodameia fick barn. Och de barnen fick barn. Och Myrtilos förbannelse laddade vid dem alla. Som vi kommer att få se.

Om den här historien, Trojas historia, har en mening eller en sensmoral, så är det den enkla gamla sanningen att handlingar har konsekvenser. Det Tantalos gjorde, förvärrat av det Pelops gjorde ... dessa båda mäns handlingar gav upphov till en förbannelse över det som skulle bli det mest betydelsefulla kungahuset i Grekland.

Under tiden var Trojas kungahus på väg att dra på sig en egen förbannelse ...

Kung Ilos hade dött och på Trojas tron satt nu hans son, LAOMEDON. Medan Ilos hade varit gudfruktig, flitig, företagsam, hedervärd och sparsam var Laomedon girig, ärelysten, oansvarig, lat och listig. Hans girighet och ärelystnad innefattade en önskan att utveckla Troja ytterligare, ge staden höga skyddande murar och

gyllene torn och tinnar och skänka den en prakt som världen aldrig tidigare hade skådat. Snarare än att själv planera och verkställa detta gjorde Laomedon något som kan tyckas märkligt för oss, men som fortfarande var möjligt på den tid då gudar och människor vandrade tillsammans på jorden: han anlidade två av Olympens gudar, Apollon och Poseidon, för att utföra arbetet åt honom. De odödliga höll sig inte för goda för att ta sig an lite kontraktsarbete, och de kastade sig in i byggprojektet med energi och skicklighet, staplade upp väldiga granitblock och bearbetade dem till prydliga byggstenar som skapade magnifika, glänsande murar. På mycket kort tid var arbetet klart och ett nytt förskansat Troja låg stolt på Ilions slätt, den mest storslagna och respektingivande befästa stad som någonsin hade funnits. Men när Apollon och Poseidon trädde inför Laomedon för att få betalt gjorde han det som många fastighetsägare har gjort sedan dess. Han snörpte på munnen, såg in luft mellan tänderna och skakade på huvudet.

”Nej, nej, nej”, sa han. ”Muren har rundade hörn, jag ville ha raka. Och stadsporten på södra sidan är inte alls vad jag beställde. Och de där stödmurarna. Helt fel! Snälla nån, nej, jag kan omöjligt betala för ett sådant fuskverk.”

Det sägs att en dåre snart skiljs från sitt guld, men det borde också sägas att den som vägrar att skiljas från sitt guld är den största dåren av alla.

De bedragna gudarnas hämnd var snabb och skoningslös. Apollon sköt pestpilar över muren och in i staden; efter ett par dagar hördes stön och klagorop runtom i Troja då minst en medlem i varje familj föll offer för den dödliga smittan. Samtidigt skickade Poseidon ett enormt havsvidunder till Hellesponten. All sjöfart öster- och västerut blockerades av dess rovlystna närvaro och Troja berövades den handel och de tullar som stadens välstånd vilade på.

Trojas existens var hotad, Athenas palladion till trots.

De skräckslagna invånarna strömmade till Laomedons palats för att be om hjälp. Kungen vände sig till sina präster och profeter, som alla var av samma mening.

”Det är för sent att betala gudarna det guld ni är skyldig dem, ers höghet. Nu finns det bara ett sätt att blidka dem. Ni måste offra er dotter HESIONE till sjöodjuret.”

Laomedon hade ett stort antal barn.¹ Även om Hesione var hans favorit månade han mer om sitt eget kött och blod än sitt eget kött och blod (så att säga) och han visste att om han ignorerade profeternas uppmaning skulle Trojas skrämde och rasande befolkning slita honom i stycken och offra Hesione ändå.

”Få det gjort”, sa han med en tung suck och en irriterad handrörelse.

Hesione hämtades och kedjades fast vid en klippa i Hellesporten för att invänta döden i havsbestens käftar.²

Hela Troja höll andan.

1 Varav en, TITHONOS, gifte sig med EOS, morgonrodnadens gudinna, och förlänades odödlighet av Zeus. Odödlighet, men inte evig ungdom. Följaktligen skrupnade han ihop tills Eos förvandlade honom till en gräshoppa. Se *Mythos*, sidan 335.

2 Ett liknande öde som det som drabbade den etiopiska prinsessan Andromeda, som räddades av HERAKLES morfarsfar (och halvbror) PERSEUS.

RÄDDNING OCH ÖDELÄGGELSE